

Збірник матеріалів
II науково-практичної міжвузівської
конференції
„Слов’янські народи в історичному
процесі: генезис проблеми”

(на основі школи
„Історії слов’янських народів”)

Керівник – заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент Академії педагогічних і соціальних наук та
Міжнародної слов’янської академії, кандидат історичних наук, ректор
РДГУ, професор *Постоловський Руслан Михайлович*

За науковою редакцією члена-кореспондента,
професора *Р.М.Постоловського*

Слов’янські народи в історичному процесі: генезис проблеми:
Збірник матеріалів II науково-практичної міжвузівської конференції.
Вип.2. – Рівне: РДГУ, 2008. – 146 с.

Редакційна колегія:

- Постоловський Р.М.* - голова, кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної
слов’янської академії наук, ректор РДГУ
- Савчук П.О.* - заступник голови, кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії РДГУ
- Гон М.М.* - відповідальний секретар, доктор політичних
наук, завідувач кафедри політичних наук,
професор кафедри всесвітньої історії
- Жилюк С.І.* - доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри релігієзнавства Національного
університету „Острозька академія”
- Шерстюк В.М.* - кандидат історичних наук, декан історико-
соціологічного факультету

Рецензенти:

- Савчук Б.О.* - доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри Прикарпатського національного
педагогічного університету
- Троян С.С.* - доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри міжнародних відносин і
країнознавства РІС КСУ

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного
гуманітарного університету
(протокол №10 від 30.05.2008 р.)

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки
авторів можуть не співпадати з позицією редколегії.

ЗРОСТАННЯ РОСІЙСЬКОГО ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ НА ВОЛИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Після включення Волині до складу Російської імперії внаслідок ліквідації Речі Посполитої постала нагальна необхідність інтеграції регіону до політичної та економічної системи держави. Найефективніший засіб для досягнення цього завдання царські політики вбачали у цілеспрямованій законодавчій русифікації новоствореної Волинської губернії.

Ще Катерина II дарувала російським чиновникам у краї значні володіння, що перейшли в казну через успадкування прав польської корони та через конфіскації. В першій половині ХІХ ст. проекти розширення позицій «великоросійських» землевласників пропонувались Канкріним, Бібіковим та іншими діячами. Ці пропозиції давали можливість створення в краї класу російських поміщиків виключно з осіб, що перебувають на державній службі та за рахунок земель, що перебували у власності казни [2; с.14,53].

П. Чубинський, що займався етнографічними дослідженнями в Південно-Західному краї, навів таку картину російського землеволодіння в регіоні на 1861 р.: у Волинській губернії російським землевласникам належало 160 маєтків, на Поділлі – 137; на Київщині – 357 маєтків. У руках волинських поляків на цей час зосереджувалось 2 887 маєтків [10; арк. 82]. Тобто співвідношення кількості російських маєтків до польських на Волині було 1 до 17. Частка російського землеволодіння на Волині була більшою в східних повітах губернії – Новоград-Волинському, Острозькому, Овручському і Житомирському (в цих повітах мешкало від 3 до 5 тис. кріпосних ревізьких душ). В інших восьми повітах ця цифра не перевищувала 1 тис. душ, а в Дубенському повіті – лише 309 ревізьких душ [2; с.86].

Та це були лише перші паростки російського поміщицького землеволодіння на Волині. Вирішальним у повороті політики російських властей до форсованої деполонізації / русифікації Волинської губернії стало друге польське повстання 1863 р. Активна участь багатьох волинських поміщиків у русі за відновлення Польщі в кордонах 1772 р. остаточно розвіяла ілюзії багатьох росіян щодо благонадійності поляків. За словами царського чиновника І. Рудченка, «тільки вперше після польського заколоту 1863 р. з'явилась нова думка про утворення в краї російського помісного елементу шляхом залучення сюди приватних осіб російського походження, котрі на свій

9. Burešová J. Zájem liberálně orientovaných ženských spolků o postavení venkovských žen v první polovině 20. století // K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách. – Praha, 2001. – S. 325 – 332.

10. Burešová J. Zemská organizace pokrokových žen moravských jako představitelka a pokračovatelka liberalizačních a demokratizačních snah žen na Moravě za první ČSR, Pohled do dvacátých let 20. století // ACTA UPO, Historica 29-2000. – Olomouc, 2000. – S. 143 – 156.

11. Burešová J. Ženské katolické organizace v Čechách a na Moravě (1918–1938) // Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918–1938. – Olomouc, 2001. – S. 207–215.

12. Burešová J. Ženské spolky a zemědělské ženy v období první ČSR // Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. století. Studie Slováckého muzea. – Uherští Hradiště, 2000. – S. 249 – 258.

13. Horská P. Žena v Praze na přelomu 19. a 20. století // Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy. – Praha, 1996. – S. 195 – 202.

14. Horská P., Fialová L. Česká žena očima statistiky za poslední století // Historické listy. – 1991. – № 1. – S. 8 – 16.

15. Kořalka J. Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912 // Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy. – Praha, 1996. – S. 307 – 320.

16. Lenderová M. K hřbitvu i k modlitbě. Žena v minulém století. – Praha, 1999. – 302 s.

17. Pavlová-Ružičková E. Žena a hnutí sociální // Naše doba. – 1925. – S. 21 – 29.

18. Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme? / A. Vodáková, O. Vodáková. – Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. – 356 s.

19. Statistická příručka Republiky Československé. Statní úřad statistický. – Praha, 1932. – Díl IV. – 486 s.

20. Statistický přehled Republiky Československé. – Praha: Statní úřad statistický v Praze, 1930. – 312 s.

21. Trapl M. Československá strana lidová na Slovensku v letech 1925–1938 // Historický časopis. – 1988. – № 3. – S. 480 – 486.

22. Trapl M. Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938. – Praha, 1990. – 204 s.

23. Vichtová V. Ženy v politice agrární strany v letech 1918–1929. – Opava: Slezská univerzita v Opavě filosoficko-přírodovědecká fakulta, 2000. – 63 s.

24. Vošahlíková P. Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19.–20. století // Documenta Pragensia XIII. – Praha, 1996. – S. 291 – 300.

25. Wiedermannová-Motyčková Z. Profesor Masaryk a ženské hnutí na Moravě // T. G. Masarykovi k 60. narozeninám. – Praha, 1910. – S. 260 – 261.

26. Wittlichová L. Materiály k ženské otázce ve sbírkách Archivu Národního muzea // Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy. – Praha, 1996. – S. 355 – 370.

27. Wolchik Sharon L. Czech and Slovak Women and Political Leadership // Women's History Review. – 1996. – Vol. 5 – 4. – P. 525 – 538.

страх і ризик повинні були стати першими піонерами російського помісного землеволодіння» [2; с.53].

Першим у серії законодавчих актів, покликаних витіснити польське землеволодіння, став циркуляр міністерства державного майна від 25 квітня 1863 р. про накладення секвестру (повного або часткового обмеження прав власності чи користування майном) на маєтки тих поляків, що були причетні до повстання [14; арк.4]. В більшості випадків секвестр був рівносильним конфіскації маєтків. Як відзначає радянський дослідник Г. Марахов, в Україні процес конфіскації тривав 10 років – з квітня 1863 р. до 11 травня 1873 р. Згідно з офіційними даними, за цей час у Волинській губернії було відібрано 78 маєтків. Насправді кількість конфіскованих володінь була значно вищою (кількість помість подавалась за прізвищами їх власників, а в деяких поміщиків було конфісовано по декілька маєтків) [4; с.240].

Російська колонізація суттєво відрізнялась від німецької, чеської та єврейської колонізації Волині, що інтенсивно протікали в другій половині XIX – на початку XX ст. як за правовим режимом, так і за соціальним складом переселенців. Переважну більшість переселенців та покупців маєтностей склали російські поміщики-дворяни та державні службовці. На наш погляд, відносно заселення Волині росіянами в даний період слід оперувати термінами «помісна колонізація» та «службова колонізація».

На відміну від північно-західних губерній, куди в середині 1860-х років була направлена на пільгових умовах велика кількість старообрядників та інших осіб російського походження (переважно селян), на Волинь російський уряд направляв не селянство, а поміщиків та службовців державного апарату. Формування в окраїнній, ополяченій губернії класу великих російських землевласників, відданих престолу, мало створити ефективну противагу польському землеволодінню та католицизму, що міцно вкоренились у краї, сприяти їх безповоротному витісненню [15; арк.8].

Крім необхідності деполонізації Волині, російська помісно-службова колонізація диктувалась також рядом причин економічного характеру. Польське повстання 1863 р. і подальші репресії вкрай негативно позначились на економічному житті краю. Як зазначалось у рапорті Міністра державного майна Київському генерал-губернатору від 26 березня 1864 р. № 119, «...для відновлення в Західному краї економічної діяльності, що занепало, визнано необхідним залучити туди з інших губерній діячів з достатніми коштами» [9; с.11]. Переселення росіян було викликано також посиленням

економічних зв'язків, будівництвом залізниць, розвитком промисловості та системи освіти [5; с.17].

Для подолання господарської кризи, що виникла у Волинській губернії після скасування кріпацтва та польського повстання, 5 березня 1864 р. було затверджено Положення «Про пільги, переваги і грошові позики, що надаються при купівлі маєтків в Західних губерніях». Документ закріплював право на пільги, переваги та допомогу жителям усіх губерній імперії при купівлі з торгів маєтків у дев'яти західних губерніях (зокрема й на Волині), крім осіб польського походження та євреїв. Особам, що скористались наданими пільгами при купівлі, заборонялось продавати, закладати чи іншим способом передавати та віддавати в оренду чи управління ці маєтки особам польського походження та євреям [9; с.1-7].

23 липня 1865 р. Олександр II затвердив розроблену Комітетом Міністрів «Інструкцію про порядок продажу казенних земель у західних губерніях особам російського походження, що служать у цьому краї чи бажають там оселитись на постійне проживання».

Положення документа дозволяли росіянам, що перебували на службі в Південно-Західному краї, російським службовцям, що були викликані туди в період другого польського повстання та всім іншим росіянам, що успішно несли державну службу, купувати земельні ділянки від 300 до 1000 десятин (в окремих випадках і більші) на пільгових умовах та оселятися на постійне проживання в Київській, Подільській та Волинській губерніях. Покупці даних земель виплачували їхню вартість упродовж 20 років, були звільнені від внесення завдатку і сплати відсотків. Вартість земель та маєтностей в селах та містах з об'єктами, що розташовані на них, встановлювались у десятикратному розмірі від річного прибутку маєтків. Інструкція підтверджувала, що ні вищеназвані покупці майна, ні їхні спадкоємці не мають права це майно продавати, дарувати чи передавати у спадок, в оренду та в управління полякам та євреям [9; с.75-84].

Дана інструкція дозволила формувати російське помісне землеволодіння не лише за рахунок секвестру польських маєтків, а й шляхом пільгового продажу державних земельних ділянок та ферм російським службовцям. На цих пільгових умовах росіяни придбали у Волинській губернії 177 маєтків площею 67 617 дес. (816 371 руб.) [2; с.99].

Одним із найбільш дієвих засобів земельної деполонізації / русифікації Волині став Указ від 10 грудня 1865 р. «Про заборону особам польського походження знову купувати поміщицькі маєтки в дев'яти Західних губерніях», який частіше називають «Законом 10 грудня 1865 р.».

Даний акт, згідно з висновком Особливої Комісії, наказував: «висланим із Західного краю власникам секвестрованих маєтків надати право в 2-річний термін...продати свої маєтки особам російського походження, православної і протестантської віри або, замість продажу, обміняти цим особам свої маєтки, що знаходяться в Західному краї, на приватні маєтки в інших місцевостях імперії». Ще більше значення мала та частина закону, що проголошувала: «До остаточного облаштування Західного краю за допомогою достатнього посилення в ньому числа російських землевласників забороняється особам польського походження знову купувати поміщицькі маєтки в дев'яти Західних губерніях, і з моменту оголошення цієї постанови вважаються недійсними всі здійснені після цього акти і операції щодо переходу зазначених маєтків, у межах цих губерній, до осіб польського походження будь-яким іншим шляхом, крім успадкування по закону» [2; с.106-107].

Цей закон, що передбачав обов'язковий продаж конфіскованих та секвестрованих маєтків, відразу викинув на ринок величезну кількість маєтків як з торгів, так і з вільних рук.

За даними, зібраними перед прийняттям закону 10 грудня 1865 р., коли Київське генерал-губернаторство очолював О. Дондуков-Корсаков, помісна власність росіян на Волині становила 145 000 дес., а поляків – 2 776 000 дес. [2; с.188].

В перші 4 роки після прийняття закону 10 грудня 1865 р. росіяни придбали в Південно-Західному краї 1007 маєтків, розширивши таким чином площі російського землеволодіння на 804 500 дес. (19 841 000 руб), тобто майже 50 % всієї землі, що перейшла від поляків до росіян на 1882 р. Кульмінаційним у придбанні росіянами маєтків у Південно-Західному краї став 1869 р. – за цей рік до росіян перейшло 220 маєтків площею 299 903 дес. і вартістю 10 791 000 руб. (ця сума в 5 разів перевищувала суму за 10 років з 1850 по 1860 р.) [2; с.97]. На жаль, ми поки що не володіємо достовірною статистикою російського землеволодіння у 1865-1869 рр. стосовно Волині.

Великі надії у справі зростання російського землеволодіння на заході імперії покладались на Товариство покупців маєтків у Західних губерніях, що було засноване 26 червня 1866 р. Це мав бути спеціальний банк з фондом у 5 млн. руб., планувалось довести його потужності до 50 млн. руб. за рахунок підтримки приватних осіб [1; с.36-37]. Згідно зі статутом Товариство складалося з усіх покупців земельних володінь у Західних губерніях, що скористалися позичками для купівлі маєтків. Товариство надавало покупцям позики під заставу куплених ними помість [2; с.61].

Товариство не проіснувало й року, і 9 червня 1867 р. було закрито «як таке, що не має можливості існувати без гарантії уряду», а його функції були передані Товариству взаємного поземельного кредиту, яке було засноване 1 липня 1866 р. в Петербурзі та діяло до 1890 р. Після цього його повноваження перейшли в компетенцію Дворянського земельного банку [6; с.74]. За 12 років (з 1866 по 1878 рр.) Товариство поземельного кредиту видало позички під заставу лише 341 маєтку площею 419 500 дес. – 7 557 380 руб. У цей час приватні поземельні банки за 6 років видали позички під заставу 225 маєтків площею 269 700 дес. на суму 7 935 780 руб. [2; с.101-102].

Щоб прискорити незадовільні, на думку чиновників, темпи переходу землі до рук росіян на західних кресах Російської імперії та на виконання інструкції від 23 липня 1865 р., 24 березня 1867 р. був підписаний указ «про утворення ділянок від 50 до 300 дес. і від 20 до 50 дес. для того, щоб перші надавались для придбання у власність чиновникам, а другі – наставникам сільських народних шкіл і волосним писарям» [9; 84-85]. Оскільки часто неможливо було відділити для продажу росіянам державні земельні володіння, більші за 300 дес., було вирішено на аналогічних пільгових умовах сформувати менші ділянки для купівлі благонадійними чиновниками, сільськими вчителями та волосними писарями російського походження.

Одним із додаткових заходів для витіснення польського землеволодіння було стягнення так званого «процентного збору», що був поширений на Південно-Західний край 8 червня 1863 р. Цей збір у розмірі 10 % чистого прибутку з маєтків повинні були сплачувати всі поміщики польського походження в Західних губерніях для покриття державних витрат, викликаних польським повстанням [13; арк.41].

Не викликає сумніву, що процентний збір був заходом не стільки фіскальним, скільки політичним. Це був свого роду «податок на національність», «контрибуція» за поразку поляків у повстанні. Комітет Міністрів розраховував поєднанням збору та інших заходів прискорити передачу маєтків поляків-поміщиків у руки російських власників.

Та навіть отримавши значні пільги, російські поміщики не поспішали поринати в господарську діяльність на Волині, віддаючи перевагу здачі своїх маєтків в оренду посередникам-євреям. Причинами цього були економічна відсталість регіону та повсюдна присутність тут польського, часто ворожого дворянства, чужого їм за мовою, релігією, способом життя і звичаями. Як відзначає французький історик Д. Бовуа, «російському дворянству, призвичаєному з часів Петра I до державної служби й проживання у

містах, було нелегко вкорінитися у сільських маєтках, за якими стояла традиція шляхти-фермерів, чужа їхнім звичкам...мрія міністрів відсторонити поляків від землі дуже швидко наштовхнулася на цю, антагоністичну російському дворянству, традицію. Идеалом російського дворянина залишалося місто, тоді як село було всього лише джерелом прибутку, а не приємного проведення часу» [1; с.36].

Непрості умови служби в Південно-Західному краї не приваблювали на Волинь порядних чиновників. Російські представники адміністративного апарату губернії складалась переважно з «осадків бюрократії». Більшість їх були погано обізнані з місцевими умовами та сприяли процвітанню хабарництва, що призводило до частоті зміни чиновників [10; арк. 17-18]. Уряд Олександра II, намагаючись виправити ситуацію, 5 березня 1864р. видав указ „Про збільшення утримання і видачу допомог, підйомних і прогонних грошей російським чиновникам відомства Міністерства Внутрішніх Справ у Південно-Західному краї”. Згодом цей акт був доповнений законом від 21 листопада 1869 р. „Про введення надбавок до платні від 20 до 50 % чиновникам-великоросам” [16; с.155].

Попри значні труднощі в процесі земельної русифікації губерній Південно-Західного краю, можна констатувати, що в 60-70-х роках завдяки активним адміністративним заходам властей було досягнуто помітних успіхів у цій справі. На 1880 р. російське землеволодіння в Південно-Західному краї досягло 2 509 000 дес. Помісне володіння поляків у цей час зменшилось до 3 962 000 дес. За 15 років з 1865 по 1880 рр. площа російських маєтків зросла з 4,92 % до 16,64 % всієї землі в краї, а розміри володінь поляків зменшились з 39,45 % до 26,30 % [2; с.100].

Порівнявши співвідношення помісних земель росіян до площі польських земельних володінь на 1880 р., отримуємо наступні дані: на Волині із 100 маєтків росіянам належав 41 (Київщина - 40, Поділля - 36), із 100 дес. землі російськими були 34 дес. (Київщина - 45; Поділля - 40) [2; с.101]. У 80-90-х роках законодавче стимулювання російської колонізації Волині продовжувалось (закони та укази від 1 листопада 1886 р. [9; с.160-161]., 14 березня 1887 р. [11; арк.6.], 15 червня 1888 р. [11; арк.80-85.], 14 березня 1892 р. [12; арк. 106.], 19 березня 1895 р. [9; с.222-224] та інші).

Якщо на 1866 р. в руках росіян було зосереджено 252 092 дес. волинських земель, то впродовж майже 30 років до 1893 р. росіяни придбали на Волині 1 009 241 дес. землі. У 1893 р. площа російського землеволодіння в губернії становила 1 261 333 дес. Порівнявши ці дані з володіннями поляків, можна констатувати, що наприкінці XIX ст. було вперше досягнуто незначного переважання земельних володінь

росіян у Волинській губернії (на Волині в 1896 р. російські приватні землі – 50,35 %; польські – 49,65 %) [Бовуа,с.70-71]. Перепис населення 1897 р. засвідчив також відчутне зростання загальної частки росіян у національному складі населення Волині: чисельність росіян становила 104 632 чол. – 3,5 % всього населення (поляки – 184 161 чол. (6,3 %) [8; с.8]. Та оскільки в Російській імперії для визнання місцевості русифікованою потрібно було, щоб половина власників і 2/3 земельного фонду були російськими [Картавцов,с.93-94]., то очевидно, що завдання земельної русифікації Волинської губернії на кінець XIX ст. (втім, як і на 1914 р.) було виконане далеко не повністю.

Отже, після польського повстання 1863 р. лейтмотивом урядової політики щодо Волинської губернії стало цілеспрямоване витіснення поляків з економічного і політичного життя краю. На зміну польсько-католицькому елементу прийшли російські поміщики-дворяни та державні службовці, що започаткували вкорінення тут російського землеволодіння. Як відзначає у своєму дисертаційному дослідженні П. Олешко, «Російська колонізаторська політика царського уряду щодо Правобережної України зумовила внутрішню експансію на цю територію, яка не припинялася аж до краху Російської імперії» [7; с.95].

Практична реалізація земельної русифікації Волині, що стала альфою і омегою політики царського уряду в регіоні другої половини XIX ст., виявилась надзвичайно складною і досить повільною справою, що наткнулась на величезний спротив поляків та небажання самих росіян переселятися на постійне проживання у колонізовану, віддалену від столиці губернію. Фактично кампанія з російської колонізації Волині, на яку було витрачено значну кількість часу, коштів та зусиль чиновників, призвела до значного збільшення питомої ваги росіян у політичному, економічному та демографічному розвитку краю, проте не змогла повністю витіснити польських землевласників з економічного життя губернії.

Джерела та література

1. Бовуа Д. Битва за землю в Україні 1863-1914 рр. Поляки в соціально-етнічних конфліктах., К., - 1998. – 334 с.
2. Записка о землевладении в Юго-Западном крае / Сост. И. Рудченко. – К., 1882. – 180 с.
3. Картавцов Е. Обрусение землевладения в Юго-Западном крае. – К., 1877. – 152 с.
4. Марахов Г.И. Польское восстание 1863 года на Правобережной Украине. – К., 1967. – 258 с.
5. Надольська В.В. Національні меншини на Волині (середина XIX – початок XX ст.) // Автореф. дис.канд.іст. наук: К., 1996.
6. Олешко П. Вплив російського законодавства на зміни у системі землеволодіння на Волині після повстання 1863 року // Науковий вісник ВДУ. – Історичні науки. – 1999. - № 5. - С.73-76.

7. Олешко П.С. Еволюція землеволодіння на Волині – друга половина XIX – початок XX ст. / Дис. канд. іст. наук, - Луцьк, 2001. – 172 с.

8. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. - Т. VIII. Вольнская губерния. Спб., 1904. – 281 с.

9. Рафальский Т. Сборник узаконений и распоряжений по землевладению Западных губерниях. - К., 1895. – 250 с.

10. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. - Ф.442, оп.53, спр.353.

11. Там само. – Ф.442, оп.617, спр.114, ч.1.

12. Там само – Ф.442, оп.618, спр.261.

13. ЦДІАК – Ф. 442, оп.813, спр.62, ч.1.

14. Там само – Ф.442, оп.813, спр.305, ч.1.

15. ЦДІАК - Ф.442, оп.815, спр.463, арк.8.

16. Щербак Н.О. Особливості національної політики російського уряду на Правобережній Україні наприкінці XVIII – поч. XX ст. / Дис. докт. іст. наук, К., 2006. – 503 с.

УДК 327.8 (4): 94(497.6) „1875/1878”

І.В. Петлюк

БОСНІЯ І ГЕРЦЕГОВИНА В ДИПЛОМАТИЧНІЙ КАЗУЇСТИЦІ ВЕЛИКИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ 1875-1878 рр.

З середини XVIII ст. могутня Османська імперія починає слабнути, відповідно посилюється колоніальна експансія європейських держав. Балканський півострів історично є контактною зоною Європи і Близького Сходу. Його географічне положення спричинило ряд складних суперечностей та проблем, що в сукупності отримали назву Східного питання (вперше цей термін з'явився на Веронському конгресі Священного союзу 1822 р., був пов'язаний з визвольною війною грецького народу) [1;11]. Східний напрям зовнішньої європейської політики отримав після російсько-турецьких війн 1853-1856 рр. та 1877-1878 рр. пріоритетне значення. Для західних держав під Східним питанням малися на увазі посилення їх економічного і політичного впливу на Близькому Сході, Балканах, у північній Африці, а також протидія посиленню позицій Росії на Балканах. Вирішення Східного питання на користь Російської імперії давало їй можливість укріпити безпеку своїх південних районів, забезпечити вільне мореплавство в Чорноморському басейні і безперешкодний прохід російських кораблів через протоки Босфор і Дарданелли в Середземне море [2;45]. У планах великих держав, що відігравали провідну роль у міжнародних відносинах, Боснії і Герцеговині відводилася особлива роль.

Обидві провінції були прикордонними областями Османської імперії, а наявність тут потужної системи оборони давала можливість користуватися значним самоуправлінням [3;48]. Східна криза 1875-1878 рр. розпочалася з повстання в Боснії і Герцеговині весною 1875 р., поширившись згодом на території Болгарії, Сербії, Чорногорії, Македонії. Боснійська криза 1908 р. виникла 7 жовтня у зв'язку з анексією Боснії і Герцеговини Австро-Угорщиною, яка формально належала Османській імперії. Вбивство спадкоємця Австро-Угорського престолу ерцгерцога Франца-Фердинанда, що стало прологом до початку I Світової війни, відбулося в столиці анексованої Боснії і Герцеговини. Варто зазначити, що XX ст. закінчилося для Балкан тим, чим розпочалося – війнами регіонального масштабу (Балканські війни 1912-1913 рр. та громадянська війна у Боснії 1992-1995 рр.). Незважаючи на всі перераховані факти, не варто перебільшувати значення Боснії і Герцеговини. В стратегії зовнішньої політики європейських держав вони були швидше знаряддям, а не самоціллю.

Союз трьох імператорів 1872 р., зв'язавши себе системою попередніх договорів і поступок, був стрижнем світової політики, навколо якої будувалися взаємовідносини держав Європи і Азії. Крім Росії, Німеччини та Австро-Угорської імперії, активним гравцем на Балканському півострові була Великобританія. Дотримуючись курсу «блискучої ізоляції», вона відмовлялася від довгострокових союзів з іншими державами, зберігаючи тим самим свободу дій для здійснення інтересів Британської корони. Проте це не заважало укладати їй тимчасові договори як для вирішення актуальних міжнародних проблем, так і власних меркантильних цілей.

Народним повстанням в Боснії і Герцеговині 1875-1876 рр. розпочалася Східна криза. Намагаючись допомогти повстанцям, але не бажаючи доводити справу до військового конфлікту, Росія запропонувала Австро-Угорщині спільно вимагати від Османської імперії надання повсталім провінціям автономії. Австро-Угорщина, побоюючись заворушень південних слов'ян на своїй території, добилася заміни цих пропозицій проектом адміністративних реформ. 30 грудня 1875 р. Андраші, міністр закордонних справ Австро-Угорщини, від імені трьох держав передав султану Абдул Азізу програму реформ для балканських народів. Йому пропонували ввести свободу віросповідання, ліквідувати відкупну систему збору податків (ільтізам), покращити становище сільського населення, витратити взяті з населення Боснії і Герцеговини прямі податки лише на потреби цих областей [4;32-33]. В дипломатичній ноті не було статей, які гарантували б виконання цих умов. Повстанці сприйняли це як

Постоловський Руслан Михайлович – заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент Академії педагогічних і соціальних наук та Міжнародної слов'янської академії, кандидат історичних наук, ректор РДГУ, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії РДГУ

Савчук Петро Оксентійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії РДГУ

Сєверова Ольга Владиславівна – доцент кафедри всесвітньої історії РДГУ

Слесаренко Андрій В'ячеславович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії РДГУ

Шеретюк Валерій Миколайович – кандидат історичних наук, декан історико-соціологічного факультету, доцент кафедри історії України РДГУ

Шмид Олександр Павлович – аспірант кафедри історії України РДГУ

ЗМІСТ

Постоловський Р.М. НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНІ ТРАДИЦІЇ ЧЕСЬКОГО НАРОДУ В ІСТОРИЧНІЙ ПАМ'ЯТІ СУСПІЛЬСТВА	3
Шеретюк В.М. РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ПЕТРА I.....	18
Савчук П.О. ОБЛАШТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З ПОЛЬЩІ І ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	28
Гон М.М., Постельжук О.П. ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКА УНІЯ: МОДЕЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО УГОДОВСТВА.....	37
Сєверова О.В. ДЕКАБРИСТСЬКІ АРТІЛІ У СИБІРУ	42
Мельничук П.У. БУРЕМНИЙ 1918 РІК НА ВОЛИНІ (ДО 90-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (УД) П.СКОРОПАДСЬКОГО).....	48
Десятничук І.О. ІСТОРИОГРАФІЯ „ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ”: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ОСМИСЛЕННІ ПРОБЛЕМИ	56
Слесаренко А.В. КЛУБ „ОБРОДА” („ВІДРОДЖЕННЯ”) В СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ У ЧЕСЬКИХ ЗЕМЛЯХ 1989 р.....	64
Кукурудза А.Р. ІНСТИТУЦІЙНІ РИСИ АВТОКЕФАЛЬНИХ ЗМАГАНЬ В УКРАЇНІ 1917-1921 рр.	68
Мартинчук І.І. ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В 1993-1995 рр.	75

Ворон О.П. РОЛЬ І МІСЦЕ ЧЕХОСЛОВАЦЬКИХ ЖІНОК У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ МІЖВОЄННОЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ (1918 – 1938 рр.).....	81
Шмид О.П. ЗРОСТАННЯ РОСІЙСЬКОГО ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ НА ВОЛИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.....	90
Петлюк І.В. БОСНІЯ І ГЕРЦЕГОВИНА В ДИПЛОМАТИЧНІЙ КАЗУЇСТИЦІ ВЕЛИКИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ 1875 - 1878 рр.....	97
Іванченко О.В. СПІВПРАЦЯ ВИШЕГРАДСЬКИХ ДЕРЖАВ У ГРУПІ В ПЕРІОД З 1991 ПО 1995 РІК.....	107
Долганов П.С. ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ: ГЕНЕЗИС ТА ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ПРОСТІР ФУНКЦІОНУВАННЯ (ХVІІІ – ПЕРША ТРЕТИНА ХХ).....	113
Дубравська А.М. СЕЛО МАЛІ ДОРОГОСТАЇ МЛИНІВСЬКОГО РАЙОНУ В ХVІ – ХІХ СТОЛІТТІ: ПОГЛЯД КРИЗЬ ВІКИ.....	121
Бондар А. „ГОЛОДОМОР НА ПОДІЛЛІ 1932-1933 Р.Р.”.....	128
Мишков В. ЗАХІДНИЙ ВПЛИВ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЦЕРКОВНОГО РОЗКОЛУ В МОСКОВСЬКОМУ ЦАРСТВІ В ХVІІ СТОЛІТТІ ...	137
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	144
ЗМІСТ.....	146

Наукове видання

Збірник матеріалів
Другої науково-практичної міжвузівської конференції
„Слов’янські народи в історичному процесі:
генезис проблеми”

Випуск 2

Укладачі : Шеретюк В.М., Савчук П.О.

Відповідальний за випуск – Шеретюк В.М.
Відповідальний редактор – Кревська Г.А.
Комп’ютерна верстка – Писарець С.М., Самсонюк В.Б.
Комп’ютерний макет – Третяк О.Ю.

Слов’янські народи в історичному процесі: генезис проблеми:
Збірник матеріалів ІІ науково-практичної міжвузівської конференції.
Вип.2. – Рівне: РДГУ, 2008. – 146 с.

Підписано до друку 10.09.2008 р. Формат 60x84 1/16.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 13,9. Зам.№ 60 /1.
Наклад 300 прим.

Адреса редакції: кафедра всесвітньої історії,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. С.Бандери, 12, м. Рівне.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету